

Miljöprojektledare

David Lundqvist

08-5090 1799

david.lundqvist@upplandsvasby.se

Datum:

2025-09-11

Diarienummer:

KS/2025:59

Rapport skydd av naturmark

Innehåll

1	Inledning.....	3
1.1	Syfte och metod.....	3
1.2	Avgränsning	4
1.3	Begreppsförklaringar.....	4
2	Kartläggning av tätortsnära naturmark.....	5
2.1	Naturområden vid skolor och förskolor	5
2.2	Naturområden utan detaljplan eller annan användningsbestämmelse.....	6
2.3	Natur- och friluftsvärden i Bergaskogen, Smedbyskogen och Sandaskogen.....	7
2.4	Övriga tätortsnära naturområden.....	7
3	Olika sätt att skydda natur	8
3.1	Styrande dokument för markanvändning i Upplands Väsby kommun idag	8
3.2	Naturreservat: Säkerställande av långsiktigt skydd av natur och friluftslivsvärden i kommunen.....	9
3.3	Biotopskyddsområden: Säkerställande av långsiktigt skydd av mindre områden med hög biologisk mångfald	10
3.4	Naturvårdsavtal: Ett avtal mellan stat och markägare för att skydda natur- och friluftslivsvärden under en begränsad tid	12
3.5	Skydd av natur som genom detaljplan	13
3.6	Natura 2000: Implikationer och hänsynstagande i kommunal planering.....	15
3.7	Övriga skydd	15
3.8	Översiktsplanens roll för naturskydd	16
4	Processen och kostnader för att bilda naturreservat	17
5	Förslag på vidare arbete	21
6	Referenser.....	22
7	Bilagor.....	22

1 Inledning

Upplands Väsby kommun har en rik och varierande natur och det är särskilt viktigt att väga tätortens expansion mot skyddet av natur som är värdefull för biologisk mångfald och det rörliga friluftslivet. Ett av de globala hållbarhetsmålen enligt Agenda 2030 handlar just om ekosystem och biologisk mångfald och hur detta utgör grunden för vårt liv på jorden. Därför behöver denna fråga vägas in i all slags samhällsplanering.

Det finns flera olika typer av skyddsformer för naturmark, från naturreservat och andra lagligt reglerade former till mer frivilliga avtalsformer samt reglering genom planläggning. De olika skyddstyperna har varierande för- och nackdelar och kan passa för olika slags naturområden beroende på natur- och friluftsvärden, markägarskap och andra faktorer.

Kommunfullmäktige gav ett uppdrag i flerårsplanen för 2025-2027 om att öka skyddet av mark i Väsby. I uppdraget anges att kommunen ska utreda förutsättningarna för att skydda utvalda naturområden.

Utifrån kommunfullmäktiges uppdrag har denna rapport tagits fram. Enligt projektdirektivet ska ett PM tas fram under 2025 och innehålla:

- Vilka skyddsformer av naturmark som finns samt för- och nackdelar med de olika skyddsformerna. Utvalda naturområden är Bergaskogen, Smedbyskogen och Sandaskogen.
- Vilka tätortsnära markområden i kommunen som är skyddsvärda utifrån naturvärden, friluftsintressen, närheten till bostäder, skolor och förskolor och kan vara aktuella för vidare arbete för skydd. Visa om de har någon form av skydd genom detaljplan i nuläget.

1.1 Syfte och metod

Syftet med denna rapport är att vara ett beslutsunderlag för framtida inriktning av skydd av naturmark i kommunen. Rapporten redovisar vilka olika slags skydd som kan tillämpas för markområden med natur- och friluftsvärden. De olika skyddsformernas för- och nackdelar redovisas samt för vilka slags mark- och naturområden de kan vara mer eller mindre lämpliga för. Översiktlig tidsåtgång och kostnader för inrättande av de olika skyddsformerna ingår. En övergripande utredning av vilka markområden i kommunen som kan vara aktuella för olika slags skydd redovisas också. Särskilt de tätortsnära naturområdena, även mindre grönområden och parker, kartläggs. I denna kartläggning har naturvärden, friluftsintressen samt närheten till skolor och förskolor för ett särskilt markområde beaktats. Utvecklingsplanen för ekosystemtjänster har varit en viktig utgångspunkt för bedömningen av markens värde för såväl natur som friluftsliv. Särskild vikt har lagts på de tre naturområden som är särskilt utvalda. Det finns fler intressanta naturområden i Upplands Väsby, men förslag på hur dessa kan skyddas är inte lika utförligt beskrivet i rapporten.

Metoden har främst varit att utgå från befintligt kartunderlag och sammanställa dessa i kartor för att illustrera svar på vilka skydd av natur som redan finns och vad som saknas för den tätortsnära naturen samt vilken natur som finns i nära anslutning till skolor och förskolor. Kortare fältbesök har även genomförts för de tre utpekade naturområdena Bergaskogen, Smedbyskogen och Sandaskogen.

1.2 Avgränsning

I arbetet med att ta fram rapporten har inga nya inventeringar eller andra fördjupade utredningar för särskilda markområden gjorts utan befintliga underlag har använts. Rapporten utgör inte grund för inrättande av olika skydd, men ska användas som beslutsunderlag för framtida sådana beslut. Rapporten har avgränsats till de mer tätortsnära naturområdena i kommunen. Det finns annan naturmark i kommunen som är skyddsvärd, men som inte tagits med i rapporten. Både kommunal och privat mark är med i kartläggningen. Rapporten är avgränsad till natur och friluftsliv. Andra skyddsvärda intressen såsom kulturmiljöer, vattenskydd, klimatanpassningar, kolsänkor och andra ekosystemtjänster har inte primärt beaktats i arbetet.

1.3 Begreppsförklaringar

- *Naturvärdesinventering*
En naturvärdesinventering bör utföras enligt svensk standard (SS 199000:2023) och ger en välstrukturerad kartläggning och dokumentation av ett områdes naturvärden. Naturvärdena delas normalt upp i en fyrgradig skala:
Klass 1 - Högsta naturvärde
Klass 2 - Mycket högt naturvärde
Klass 3 - Högt naturvärde
Klass 4 - Visst naturvärde
- *Biotop*
En biologisk term för en typ av omgivning, med naturliga gränser, där vissa växt- eller djursamhällen hör hemma. Biotopens speciella egenskaper gör att vissa organismer trivs bättre än andra och biotopen påverkar därför vilka djur och växter som lever i området.
- *Nyckelbiotop*
Ett område i naturen som i och med sina höga naturvärden har en mycket stor betydelse för skogens växter och djur. I en nyckelbiotop kan det finnas hotade eller sällsynta arter som behöver området för sin överlevnad.
- *Ekosystemtjänster*
Produkter och tjänster som ekosystemen ger människan och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Exempel är grönområden med vegetation och vatten i en stad som ger bättre luftkvalitet och lokalklimat, bullerdämpning och möjlighet till naturupplevelser.
- *Friluftsliv*
Vistelse utomhus i natur- och kulturlandskap för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling. Det innebär naturkontakt och de upplevelser man får när man vistas i naturen, oavsett aktivitet. Natur kan vara såväl otillgänglig natur som gröna parker.
- *Ekologisk spridningskorridor*
Gröna strukturer och naturområden som står i förbindelse med varandra och som möjliggör att biologiskt utbyte mellan olika områden vilket är en förutsättning för biologisk mångfald.

Elljusspåret i det populära friluftsområdet Sandaskogen. Sandaskogen utgörs till stor del av den kommunala ansvarsnaturtypen barrdominerad gammelskog.

2 Kartläggning av tätortsnära naturmark

Genom att använda det underlag som finns i kommunen för olika natur- och friluftsvärden kan man genom att kombinera olika lager med geografisk information illustrera förekomsten av naturmark i kommunen på olika sätt. Utifrån projektmålen har naturområden vid skolor och förskolor kartlagts, naturområden som saknar detaljplan har gått igenom och särskild genomgång av tidigare inventerade naturvärden i de tre naturområden som utvalts har genomförts.

2.1 Naturområden vid skolor och förskolor

Vid skolor och förskolor är det särskilt viktigt att ha tillgång till naturområden på nära avstånd. Detta för att vistelse i natur för barn ger såväl förbättrad hälsa, möjlighet till fysisk aktivitet, psykiskt välmående samt möjlighet till naturnära utomhuspedagogik och en större förståelse för naturen och miljön. (*Naturvårdsverket, 2011*)

Kartläggningen (bilaga 1) visar områden med natur-, park- och friluftslivsvärden i en radie 300 meter från grundskolor samt 300 respektive 100 meters radie från förskolor. De underlag som använts för bedömningen av natur- och friluftslivsvärden är från den kommunövergripande naturinventeringen 2020/2021 samt den kommunövergripande naturinventering som genomfördes 2010 med mer fokus på tätortsnära värden.

Utvecklingsplanen för ekosystemtjänsters kartläggning av parktillgång har också använts. Det är från utvecklingsplanen för ekosystemtjänster som antalet meter hämtats. Skolbarn bedöms kunna gå längre sträckor till närmaste naturområde jämfört med förskolebarn. För att tydliggöra att varje naturområde inte är en isolerad ö utan att det finns viktiga spridningskorridorer och länkar mellan dessa områden, har översiktsplanens övergripande kartläggning använts. Dessa inkluderar ekologiska spridningskorridorer och värdefulla ekologiska och rekreativa områden.

Denna kartläggning visar befintliga skolor och förskolor vid denna rapports skrivande. Det finns flera nya skolor och förskolor som är i olika planeringsfaser som succesivt kommer att tillkomma i kommunen. Flera av dessa skolor och förskolor planeras vid platser där det finns värdefull natur i närområdet.

Kartläggningen visar att de flesta skolor och förskolor har något område med natur-, park- och friluftsvärden inom en 100- respektive 300-metersradie. Några undantag finns, exempelvis Sandbergsskolan. Där finns dock vissa natur-/parkområden men som inte tagits med i tidigare gjorda kartläggningar.

2.2 Naturområden utan detaljplan eller annan användningsbestämmelse

De allra största delarna av Upplands Väsby tätort är detaljplanlagda (bilaga 2). En stor andel av naturmarken inom tätorten har planlagts som natur- eller parkmark. Det innebär att det vid beslutet om respektive detaljplan funnits en intention om att bevara naturmarken obebyggd för viss framtid. Det finns dock vissa markområden inom tätorten där naturmarken antingen inte är planlagd överhuvudtaget alternativt att det finns en detaljplan men som medger annan verksamhet än naturmark. För de förstnämnda markområdena, utan detaljplan, krävs det en ny detaljplan för att bygga mer än enstaka byggnader. Då kommunen har planmonopol har kommunen möjlighet att neka att en ny detaljplan kommer till stånd, och på så sätt bevara naturmarken. Risken är dock att en byggintressent ser ett markområde, såväl på kommunal som privat, utan detaljplan som en möjlig markreserv och att det skulle finnas större potential att få till en ny detaljplan där jämfört med att ändra en befintlig detaljplan. Byggintressenter kan dock försöka påverka kommunen att ändra en befintlig detaljplan som för närvarande är planlagd som natur- eller parkmark. För de sistnämnda markområdena, där det redan finns en detaljplan men som medger ett annat användningsområde, är kommunens möjlighet att neka byggnation betydligt mindre. Ett sökt bygglov på en plats med befintlig detaljplan är ofta inte möjligt att neka, även om det kan ha framkommit nya uppgifter som innebär att byggnation inom naturområdet är olämplig. Exempel kan vara en äldre detaljplan från tid då naturvärdesinventeringar inte utfördes på samma sätt som idag, och naturvärden hittats på senare år som inte var kända när detaljplanen beslutades.

För de markområden som inte är planlagda behöver översiktsplanen tillämpas särskilt. Den indikerar vilken intention kommunen har för markområdet i ett övergripande perspektiv. Det innebär att även om markområdet inte är detaljplanlagt kan det finnas utpekade värden för natur och friluftsliv som gör en byggnation olämplig. Största delarna av Bergaskogen väster om Runby saknar detaljplan, men finns dock inte med på kartan då den ligger precis utanför tätorten. Det största sammanhängande naturområdet inom tätorten som saknar detaljplan är Frestadalen och Sanda ängar. Naturområdet är dock tydligt utpekade i översiktsplanen som ett område med värdefulla ekologiska och rekreativa värden. En del av Smedbyskogen, närmast Smedbyvägen, saknar också detaljplan. I detta område finns höga naturvärden och området är väldigt frekventerat av friluftslivet. Fornslungan går också genom området. Det finns även några mindre naturområden där detaljplan saknas. Även om höga naturområden inte finns i dessa områden kan de vara viktiga för det lokala friluftslivet samt vara viktiga för de ekologiska spridningssambanden.

Det finns några naturområden där nuvarande detaljplan medger annan användning än natur eller park. I många av dessa områden pågår nu detaljplane- eller annat exploateringsarbete. För flera av dessa områden är naturvärdena inventerade och det finns i flera fall andra intressen som kan vara högre, exempelvis vattenskydd eller skyfallsproblematik.

Kartläggningen har utgått från de naturområden i Upplands Väsby tätort som antingen inte är planlagda överhuvudtaget alternativt där naturmark är planlagd för en annan verksamhet än natur- eller parkmark. Detta är en nulägesbild som gäller vid rapportens skrivande, och detaljplanering eller projektering för nybyggnation sker redan i flera av de utpekade markområdena.

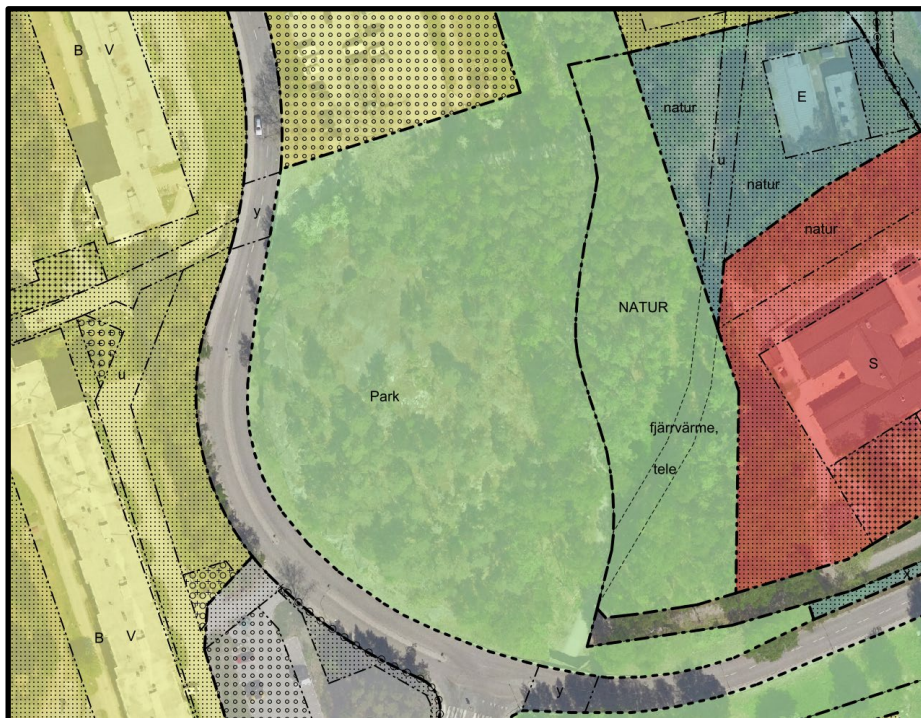
2.3 Natur- och friluftsvärden i Bergaskogen, Smedbyskogen och Sandaskogen

Bergaskogen, Smedbyskogen och Sandaskogen har valts ut som intressanta områden att utreda vidare. Därför har en övergripande kartläggning utifrån befintliga underlag gjorts om deras natur- och friluftsvärden (bilaga 3, 4 och 5). Underlagen är dels från tidigare kommunövergripande naturvärdesinventering samt Skogsstyrelsens inventering av nyckelbiotoper och andra naturvärden. Ett underlag från tidigare kartläggning av ekosystemtjänster har också använts där hälsa, park- och friluftsområden särskilt utpekats. Kartlagren överlappar varandra, så ett område som har utpekade naturvärden kan också ha friluftsvärden men det kartlagret ligger under.

Om något av dessa områden skulle bli aktuellt för vidare arbete med någon annan skyddsform än de idag befintliga, så skulle naturvärdena behöva inventeras ytterligare. Den kartläggning som är gjord är mer övergripande. De yttre gränser som finns på kartorna ska inte ses som förslag på avgränsning för eventuella framtida naturreservat eller liknande, utan är endast en ungefärlig avgränsning av själva naturområdets utbredning.

2.4 Övriga tätortsnära naturområden

Utöver de naturområden som är särskilt utpekade i denna rapport finns det ytterligare naturområden i Upplands Väsby tätort som också kan vara skyddsvärda. Detta beror oftast på deras närhet till olika bostadsområden och att de utgör en värdefull närmiljö för boende i området. Utvecklingsplanen för ekosystemtjänster pekar på en rad olika positiva effekter av att bevara naturområden i tätorten. Detta poängteras också i översiktsplanen där ett par av planeringsinriktningarna är att god tillgång till parker och grönområden ska finnas i stadsbygden och att grönstruktur i stadsmiljön ska i största möjliga mån bevaras och utvecklas vid exploatering. Det finns även studier som pekar på sambandet mellan bostadsnära natur och ett områdes attraktivitet. Region Stockholm har i sin bostadsmarknadsanalys visat att närheten till natur och/eller vatten är en av de viktigaste aspekterna vid val av läge för bostad i regionen. (*Region Stockholm, 2024*)

Ortofoto som visar utbredningen/regleringen av park-, natur- respektive kvartersmark inom en detaljplan.

3 Olika sätt att skydda natur

Det finns flera olika sätt att skydda naturmark från framtida byggnation. Detta avsnitt beskriver de olika skyddsformerna och dess för- och nackdelar. Beskrivningarna är av generell karaktär. Inför varje konkret ställningstagande om skydd av ett specifikt område krävs en noggrann och samlad bedömning av de unika omständigheterna och rådande förhållanden. Detta underlag syftar till att skapa en gemensam förståelse för de verktyg som står till buds och de överväganden som behöver göras i den strategiska planeringen av kommunens markanvändning.

3.1 Styrande dokument för markanvändning i Upplands Väsby kommun idag

Markanvändningen i Upplands Väsby kommun styrs av en hierarki av strategiska och detaljerade dokument. Tillsammans utgör dessa dokument en ram för en hållbar och strategisk markanvändning i Upplands Väsby kommun.

Översiktsplanen är det övergripande strategiska dokumentet som anger inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av kommunen, inklusive hur mark och vatten ska användas. Översiktsplanens innehåll och dess styrning av markanvändning regleras i plan- och bygglagen.

Detaljplaner är juridiskt bindande planer som i mer detalj reglerar markanvändningen inom avgränsade områden och fastställer vad som får byggas och hur marken får användas. Detaljplaners utformning och innehåll regleras i plan- och bygglagen.

Markstrategin är ett kommunalt dokument som mer specifikt adresserar kommunens långsiktiga hantering och utveckling av sitt markinnehav.

Utvecklingsplanen för ekosystemtjänster integrerar värdet av ekosystemtjänster i den fysiska planeringen och bidrar till en mer miljömässigt ansvarsfull markanvändning genom att synliggöra hur naturens funktioner bidrar till människors välbefinnande och hur dessa kan bevaras och stärkas. Översiktsplanen anger att utvecklingsplanen för ekosystemtjänster ska användas som underlag vid framtagande av detaljplan.

Ansvarsarter och ansvarsnaturtyper är ett kunskapsunderlag för vilka arter och naturtyper som är hotade och/eller värdefulla samtidigt som arten/naturtypen har en betydande andel av sin population eller sitt utbredningsområde i kommunen. Med bakgrund till detta har Upplands Väsby kommun ett särskilt ansvar för arten/naturtypen.

Naturvårdsplanen delar in kommunens mark i olika skötselområden där mål och skötselåtgärder är beskrivna för att bevara och utveckla områdets naturtyp, naturvärden och rekreationsvärden.

Skötselplaner för specifika naturområden och naturreservat utgör slutligen mer detaljerade operativa dokument som beskriver konkreta åtgärder för att bevara och utveckla naturvärden inom dessa områden.

3.2 Naturreservat: Säkerställande av långsiktigt skydd av natur och friluftslivsvärden i kommunen

För en kommun som äger mark kan inrättandet av naturreservat vara ett strategiskt verktyg för att uppnå flera viktiga mål. Det handlar inte bara om att följa nationella miljömål utan också om att aktivt forma den egna kommunens identitet, attraktivitet och långsiktiga hållbarhet.

Vad är ett naturreservat? I Sverige och i många andra länder är naturreservat det vanligaste sättet att långsiktigt skydda värdefull natur. Naturreservat är en stark skyddsform som kan bildas av både länsstyrelser och kommuner.

Naturreservat består ofta av sammanhängande värdefull natur där naturskog, vattendrag, marina miljöer, öppna kulturlandskap och myrar kan ingå. De utgör cirka 85 procent av den totala yta i Sverige som är skyddad med stöd av miljöbalken. Miljöbalken är verktyget som används för att bilda naturreservat.

Fördelar:

- **Långsiktigt skydd mot exploatering:** Genom att formellt skydda områden som naturreservat säkerställs att de inte kan bebyggas eller användas för annan exploatering i framtiden. Detta ger en långsiktig möjlighet för att bevara och utveckla de natur- och friluftslivsvärden som finns i naturområden.
- **Stärkt miljöprofil och hållbar utveckling:** Genom att skydda värdefulla naturområden sänder kommunen en tydlig signal om sitt engagemang för biologisk mångfald och en hållbar utveckling. Detta kan stärka kommunens varumärke och attrahera invånare och verksamheter som värdesätter dessa frågor.
- **Ökade rekreations- och friluftsvärden och besöksnäring:** Tillgängliga naturområden i form av naturreservat berikar livskvaliteten för kommunens invånare och kan locka besökare. Detta kan i sin tur gynna den lokala ekonomin genom turism och friluftaktiviteter och genom ökad efterfrågan på exempelvis logi, restauranger och lokala produkter.
- **Skydd av viktiga ekosystemtjänster:** Naturreservat bidrar till att bevara ekosystemtjänster som är avgörande för kommunen som samhälle. Det kan handla om

pollinering, vattenrening, koldioxidlagring, skydd mot erosion och reglering av lokalklimat. Dessa tjänster är ofta kostnadsfria i strikta ekonomiska termer men oerhört värdefulla utifrån vad de ger.

- **Implementering av strategiska planer:** Inrättandet av naturreservat kan vara ett konkret sätt för kommunen att implementera strategiska planer och visioner inom miljö- och hållbarhetsområdet. Det kan också vara ett sätt att följa upp och konkretisera mål i översiktsplanen.
- **Bidrar till nationella och internationella mål:** Genom att inrätta naturreservat bidrar kommunen konkret till att uppfylla Sveriges åtaganden inom FN:s konvention om biologisk mångfald och de nationella miljö kvalitetsmålen.
- **Möjlighet till pedagogisk verksamhet och forskning:** Kommunala naturreservat kan användas som utomhusklassrum för skolor och förskolor, vilket ökar kunskapen om natur och miljö hos unga. De kan även utgöra intressanta studieobjekt för forskning inom biologi, ekologi och andra relaterade områden.
- **Ekonomi:** Markåtkomstbidrag kan sökas som minskar kostnaderna. Eventuellt kan även andra bidrag, t.ex. LONA-bidrag, sökas.

Nackdelar:

- **Försvårar annan kommunal utveckling:** Ett naturreservat är att betrakta som ett permanent skydd av naturmark. Om ett naturreservat inrättas för ett visst område kommer detta område inte kunna bebyggas under överskådlig tid då markanvändningen inom reservatet blir reglerad med föreskrifter.
- **Intressekonflikter:** Inom populära naturområden kan det finnas olika intressen att beakta. Invånare kan ha specifika önskemål om tillgänglighet och användning av området, och det kan finnas lokala föreningar eller verksamheter som berörs. Dessa intressekonflikter kan även finnas för andra skyddsformer, men då naturreservat är en mer permanent reglering för en större yta kan denna konflikt bli mer konkret för just denna skyddsform.
- **Kostnader:** Att inrätta och förvalta ett naturreservat kräver resurser i form av personal, tid och budget för exempelvis inventeringar, framtagande av skötselplaner, markering av gränser och stigar, information och löpande skötsel. Om området är detaljplanlagt behöver detaljplanen upphävas, vilket innebär en kostnad.
- **Långsiktigt åtagande:** Att inrätta ett naturreservat är ett långsiktigt åtagande. Kommunen ansvarar för att säkerställa att reservatet sköts i enlighet med syftet och föreskrifterna även i framtiden. Om reservatet inte sköts kan natur- och friluftsvärden försämrast.

3.3 Biotopskyddsområden: Säkerställande av långsiktigt skydd av mindre områden med hög biologisk mångfald

Biotopskyddsområden utgör en viktig skyddsform för kommuner som vill bevara specifika och värdefulla småbiotoper som är livsmiljöer för hotade eller särskilt skyddsvärda arter. Denna skyddsform fokuserar på definierade biotoper, har en enklare administrativ process än naturreservat och är begränsad i storlek (ofta mellan 2-10 hektar, normalt max 20 hektar).

Vad är ett biotopskyddsområde? Biotopskyddsområde är en skyddsform som kan användas för små mark- och vattenområden, så kallade biotoper. Det handlar om områden som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter.

Biotoperna är också viktiga för vanligare arter, samt för omväxling i landskapet.

Biotopskyddsområden skiljer sig från till exempel naturreservat genom att det är ett antal namngivna biotoptyper som får skyddas som biotopskyddsområde.

Fördelar:

- **Riktat skydd av mindre områden med hög biologisk mångfald:** Biotopskydd möjliggör ett precist skydd av de allra viktigaste livsmiljöerna för specifika arter. Detta är särskilt värdefullt i en fragmenterad landskapsbild där små, isolerade biotoper kan ha avgörande betydelse för den biologiska mångfalden.
- **Enklare administration:** Jämfört med naturreservat är den administrativa processen för att inrätta biotopskyddsområden betydligt enklare. Det krävs ingen omfattande skötselplan och inga detaljerade föreskrifter för sakägare behöver beslutas. Detta sparar tid och resurser för kommunen.
- **Kostnadseffektivt skydd:** Eftersom det inte krävs omfattande utredningar och skötselplaner kan biotopskydd vara ett kostnadseffektivt sätt att skydda värdefulla mindre områden, särskilt på kommunal mark.
- **Bidrar till nationella och internationella mål:** Genom att inrätta biotopskyddsområden bidrar kommunen konkret till att uppfylla Sveriges åtaganden inom FN:s konvention om biologisk mångfald och de nationella miljökvalitetsmålen.
- **Flexibilitet i tillämpningen:** Förordningen om områdesskydd listar specifika biotoper som kan skyddas, vilket ger kommunen tydliga ramar samtidigt som det finns möjlighet att anpassa skyddet efter lokala förhållanden.
- **Möjlighet till pedagogisk verksamhet och forskning:** På samma sätt som naturreservat kan biotopskyddsområden användas som utomhusklassrum för skolor och förskolor, vilket ökar kunskapen om natur och miljö hos barn och unga. De kan även utgöra intressanta studieobjekt för forskning inom biologi, ekologi och andra relaterade områden.

Nackdelar:

- **Begränsad omfattning:** Biotopskyddsområden är normalt begränsade till maximalt 20 hektar och fokuserar på specifika biotoper. Detta innebär att det inte är en lämplig skyddsform för större, sammanhängande naturområden med komplexa ekosystem.
- **Identifiering av skyddsvärda biotoper:** Kommunen behöver ha tillräcklig kunskap och resurser för att identifiera och avgränsa de biotoper inom kommunen som uppfyller kriterierna för biotopskydd enligt förordningen. Inventeringar och expertkunskap kan vara nödvändigt.
- **Risk för påverkan från omgivande markanvändning:** Även om själva biotopskyddsområdet är skyddat kan dess värde påverkas negativt av markanvändningen i de omgivande områdena.
- **Avsaknad av formell skötselplan:** Avsaknaden av en formell skötselplan innebär en risk för att nödvändiga skötselåtgärder inte genomförs, vilket på sikt kan försämra biotopens värde. Kommunen behöver ändå säkerställa en lämplig förvaltning av området särskilt om det även finns höga friluftslivsvärden där.
- **Mindre fokus på friluftsliv:** Ett biotopskyddsområde har ofta mer fokus på naturvärdena i området och något mindre fokus på friluftsvärden jämfört med ett naturreservat. Ett biotopskyddsområde möjliggör dock inte även ett rikt friluftsliv så länge naturmiljön inte påverkas negativt av detta.

3.4 Naturvårdsavtal: Ett avtal mellan stat och markägare för att skydda natur- och friluftslivsvärden under en begränsad tid

Naturvårdsavtal är ett avtal mellan markägaren och staten för att under en begränsad tid bevara naturområden som har höga natur- och/eller friluftslivsvärden. Genom denna avtalsbaserade och tidsbegränsade skyddsform kan kommunen som markägare bidra att skydda natur. De indirekta kostnaderna för kommunen, resurser för administration och uppföljning bedöms bli lägre jämfört med det starkare skydd som ett naturreservat innebär.

Vad är ett naturvårdsavtal? Ett naturvårdsavtal är en överenskommelse mellan markägaren (kommunen eller privat) och oftast Skogsstyrelsen men även länsstyrelsen. Avtalet syftar till att säkerställa skötsel och bevarande av specifika naturvärden inom ett område. Innehållet varierar efter områdets unika förutsättningar och skyddsbehov. Vanliga åtgärder inkluderar slätter, röjning, betesdrift, plockhuggning samt skydd och begränsningar i markanvändning som bedöms skada naturvärdena i området, till exempel traditionellt skogsbruk.

Fördelar:

- **Flexibilitet och anpassning:** Kan skräddarsys för specifika områdens behov och markägares förutsättningar, vilket gör dem smidiga för varierande naturtyper och skyddsvärden.
- **Samarbete och partnerskap:** Möjliggör utökat naturvårdsarbete i samverkan med andra markägare utan att behöva köpa mark, vilket främjar delat ansvar. Kommunen skulle till exempel kunna åta sig rollen som förvaltare av ett område med höga naturvärden, likt kommunen redan gör för naturområden som Sydvästra Fysingen.
- **Kostnadseffektivt alternativ:** Är i många fall mer ekonomiskt än att bilda naturreservat, särskilt för att säkerställa skötsel av befintliga värden.
- **Långsiktighet och trygghet:** Tecknas ofta för en längre period (upp till 50 år), vilket ger långsiktig trygghet för natur- och friluftslivsvärden och säkerställer kontinuerlig skötsel.
- **Möjlighet till ekonomisk ersättning:** Markägaren kan erhålla ersättning för åtgärder eller begränsningar i nyttjandet av marken, vilket ökar incitamentet att delta. Även kommunen som markägare kan få ersättning.
- **Snabbare, enklare och mindre kostsam process än reservatsbildning:** Är generellt sett mindre komplex och tidskrävande, vilket kan möjliggöra snabbare agerande.
- **Stärker kommunens miljöarbete:** Visar på ett aktivt och mångsidigt engagemang för att bevara och utveckla naturvärden.

Nackdelar:

- **Kostnader för kommunen:** Om kommunen är förvaltare och ansvarar för skötseln av området (oavsett om det är kommunal eller privat mark), kan det innebära ökade kostnader för att underhålla stigar, röja vegetation och genomföra naturvårdande åtgärder samt lägre intäkter för försäljning av virke.
- **Resursbehov för uppföljning och administration:** Kräver resurser för att utarbeta avtal, följa upp efterlevnad och administrera eventuell ersättning.
- **Beroende av markägarens engagemang (vid avtal med andra markägare än kommunen):** Långsiktig framgång är delvis beroende av markägarens vilja att följa avtalet.
- **Lägre juridiskt skydd än reservat:** Avtal kan i vissa fall vara lättare att omförhandla eller säga upp. Om ett naturvårdsavtal sägs upp eller om villkoren i avtalet inte följs

kan markägaren bli återbetalningsskyldig för utbetald ersättning. Återbetalningsskyldigheten kan gälla hela eller delar av den ersättning som betalats ut.

- **Risk för bristande kontinuitet vid ägarbyte (vid privata avtal):** Ny ägare kanske inte är lika engagerad, vilket kan kräva omförhandlingar.
- **Olämpligt i detaljplaner:** Detaljplanens egna bestämmelser är det primära verktyget. Tidsbegränsning i avtal inom detaljplan (max 25 år) och risk för dubbelreglering.
- **Tidsbegränsat skydd:** Naturvårdsavtalen är tidsbegränsat till max 50 år. Vilket gör att en annan markanvändning kan bli aktuell efter det.

Kommunens roll som markägare och/eller förvaltare i naturvårdsavtal: Den naturmark som kommunen förvaltar idag sköts genom kommunens naturvårdsplan som tar hänsyn till natur- och friluftslivsvärden i lika hög utsträckning som de villkor som fastställs inom ett naturvårdsavtal mellan markägaren och staten. Att ingå naturvårdsavtal för en del av naturområden med höga natur- och friluftslivsvärden som kommunen förvaltar (både kommunens egna samt andra markägares) skulle ge ett mer långsiktigt skydd än bara naturvårdsplanens inriktning. Dessutom skulle kommunen/markägaren kunna få en intäkt från staten för att man avstår att bedriva traditionellt skogsbruk i dessa områden, något kommunen egentligen redan gjort i och med att välja att arbeta utifrån den kommunens naturvårdsplan. Naturvårdsavtal kan också användas för de områden med förhöjda natur- och friluftslivsvärden som finns på andra markägares mark men som kommunen idag förvaltar åt den befintliga markägaren. Intäkterna i form av den statliga ersättningen skulle kunna placeras i en kommunal naturvårdsfond som hjälper till att finansiera den naturvårdande skötseln. På så vis skulle naturförvaltningen inte vara lika beroende av ökad kommunersättning. För att kunna ge en utförligare bild av möjligheten att teckna naturvårdsavtal för områden med höga natur- och friluftslivsvärden, på andra markägares mark än kommunens, behöver en separat utredning genomföras där respektive markägare får delta i processen och förmedla sitt intresse av naturvårdsavtal. Även om naturvårdsavtal endast skyddar ett naturområde under en begränsad tid (10-50 år) är en vidare utredning nödvändigt för att utvärdera kommunens olika behov av markanvändning där kommunens arbete med naturvård och friluftsliv vägs mot andra samhällsbyggnadsintressen.

3.5 Skydd av natur som genom detaljplan

Kommunen har planmonopol och kan genom detaljplaner styra markanvändningen inom sitt område, inklusive skydd av värdefull natur. Enligt plan- och bygglagen (PBL) kan kommunen i detaljplanen använda vissa planbestämmelser för att förhindra byggnationer och på så sätt bevara naturområden. De vanligaste planbestämmelserna är "natur" respektive "park".

Naturmark

Användningen "natur" används för att beteckna områden med friväxande grönska som sköts extensivt, genom en skötselplan som förordar regelbunden skötsel eller till och med fri utveckling. Inom denna användning ryms även mindre park-, vatten- och friluftsanläggningar som kompletterar naturområdets funktion. Områden som planläggs med användningen "natur" är avsedda för att behålla sin naturliga karaktär med begränsad skötsel. Detta kan vara ett sätt att säkerställa att grönområden inte exploateras för andra ändamål.

Skötseln inom områden med användningen "natur" är begränsad till vad som anges i en eventuell skötselplan eller genom viss städning. Detta innebär att områdets naturliga utveckling i stor utsträckning tillåts. Vanligt skogsbruk är dock inte tillåtet inom detaljplanerat område med denna användning.

För att stärka skyddet av specifika naturvärden inom områden som planläggs som Natur kan kommunen komplettera användningsbestämmelsen med egenskapsbestämmelser i detaljplanen. Exempel på sådana bestämmelser kan vara:

- *Bestämmelser om vegetation:* Förbud mot eller reglering av fällning av specifika träd eller trädslag, krav på bevarande av viss typ av vegetation eller biotoper.
- *Bestämmelser om markens beskaffenhet:* Förbud mot markarbeten som kan skada naturvärden, reglering av dränering eller utfyllnad.

Parkmark

Utöver användningen ”natur” kan kommunen även använda användningen ”park” i detaljplanen för att skydda grönområden. Parkmark är avsedd för anlagda grönområden som i regel har en mer intensiv skötsel än naturmark och är utformade för rekreation och vistelse. Även om parkmark primärt fokuserar på rekreationsvärden kan det bidra till att bevara grönstruktur och vissa naturinslag inom kommunen. På samma sätt som ”natur” förhindras i stor utsträckning omfattande byggnation där användningen ”park” förekommer i detaljplanen.

Tidsaspekter och ändring av detaljplan

En detaljplan har en genomförandetid på minst fem och högst femton år. Under denna tid är möjligheten att ändra, ersätta eller upphäva planen mot berörda fastighetsägares vilja mycket begränsad och kräver ”mycket starka skäl” baserade på oförutsedda händelser av stor allmän vikt. Efter genomförandetiden blir det enklare för kommunen att ändra eller upphäva planen. Detta innebär att skyddet av naturmark som enbart baseras på användningsbestämmelsen ”natur” eller ”park” i en detaljplan kan vara relativt enkelt att ändra på sikt, särskilt om marken ägs av kommunen själv. En ny detaljplan behöver dock prövas för utifrån att markområden ska användas till det de är bäst lämpade för, och då kan naturvärden eller större allmänna intressen försvåra en planändring.

Fördelar:

- Ett område som är planlagt som natur- eller parkmark är skyddat mot exploatering tills en ändring av detaljplan görs baserat på en bedömning av att marken är bättre lämpad för annat ändamål.
- Skyddet mot exploatering är relativt enkelt att upphäva om kommunen så önskar.
- Naturmark kan skyddas genom detaljplanering i samband med andra planprojekt, och kostnaden blir i sådana sammanhang relativt låg då detaljplanearbete ändå pågår för någon annan typ av exploatering eller liknande.

Nackdelar:

- Skyddsformen är relativt svag då den är förhållandevis lätt att upphäva. Byggintressenter kan se ett naturområde som är planlagt med ”natur” eller ”park” som en slags markreserv som de önskar bebygga. Om området ändå har höga naturvärden kartläggs dessa genom naturvärdesinventering och det kan innebära svårigheter att gå vidare med exploatering. Då har dock betydande tid och pengar avsatts för dessa utredningar och det kan vara svårt att backa en framskriden planprocess. Friluftsvärden är svårare att kartlägga på samma sätt som naturvärden.
- Att enbart planlägga ett naturområde med ”park” eller ”natur” förekommer sällan då kostnaderna för planläggning är stora i förhållande till nyttan.

- Planläggning av naturmark kan förvisso förhindra ny bebyggelse men riskerar ändå att skötseln inom naturområdet inte sker på bästa sätt för att främja naturvärden och friluftsliv.

3.6 Natura 2000: Implikationer och hänsynstagande i kommunal planering

Natura 2000 är EU:s nätverk för att skydda värdefulla livsmiljöer och arter. Länsstyrelsen och Naturvårdsverket ansvarar primärt för inrättande och förvaltning (med regeringens och EU-kommissionens beslut), något kommuner behöver ta hänsyn till i sin planering planering och markanvändning. Det svenska nätverket omfattar områden som alvarmarker på Öland, bohusländska fjordar, rasbranter i Östergötland och myrar i Norrbotten.

Kommunens roll och ansvar gällande Natura 2000:

- **Hänsyn i planering:** Översikts- och detaljplaner får inte skada Natura 2000-områdets naturvärden.
- **Tillstånd:** Kommunen kan behöva söka tillstånd för egna åtgärder som påverkar områdena.
- **Tillsyn (egna reservat):** Kommunen ansvarar för tillsyn av Natura 2000 inom egna reservat.

3.7 Övriga skydd

Utöver de mer etablerade skyddsformerna som är beskrivna ovan finns ytterligare lagstiftning och verktyg som skyddar specifika naturvärden.

- **Allmänna biotopskyddet** ger vissa typer av naturmiljöer skydd direkt genom miljöbalken, utan att det krävs ett formellt beslut om skyddsområde. Exempel på sådana skyddade biotoper är alléer, källmiljöer och småvatten.
- **Artskyddsförordningen** och EU:s naturvårdsdirektiv skyddar hotade arter och deras livsmiljöer, vilket kan innebära begränsningar i mark- och vattenanvändning. Denna lagstiftning är stark. Även om artskyddet alltid gäller är det ofta först efter artinventering vid detaljplaneprocesser som särskilt skyddsvärda arter upptäcks. Då kan detaljplaneprocessen redan pågått under en längre tid. Det är därför viktigt att göra naturinventeringar i ett mycket tidigt skede.
- **Vattenskyddsområden** inrättas av länsstyrelsen för att säkra dricksvattentäkter och kan innebära restriktioner i markanvändning.
- **Kulturresevat** skyddar områden med höga kulturhistoriska värden och kan även inkludera naturinslag, med tillhörande skötselplaner och potentiell ekonomisk kompensation till markägare.
- **Särskilt skyddsvärda träd** är ett lagskydd för träd, baserat på kriterier som ålder och dimension.
- **Strandskydd** är lagligt reglerat och begränsar byggnation och andra åtgärder inom 100-300 meter från vattenlinjen för att säkerställa allmänhetens tillgång och bevara livsvillkor för djur och växter.

3.8 Översiktsplanens roll för naturskydd

En översiktsplan visar hur kommunen har tänkt skapa förutsättningar för en långsiktig hållbar utveckling genom att redovisa huvuddragen i mark- och vattenanvändningen och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Innehållet i översiktsplanen utgår från plan- och bygglagen och innebär i korthet:

- Planläggning ska främja en från allmän synpunkt lämplig utveckling av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar.
- Kommunen ska främja social hållbarhet genom att ge förutsättningar för god livsmiljö, goda levnadsförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror.
- Mark och vatten ska användas för det ändamål som de är bäst lämpade för med hänsyn till deras beskaffenhet och läge.

Upplands Väsby's översiktsplan Väsby stad 2040 har ett antal planeringsinriktningar. Några av dessa planeringsinriktningar som berör naturmark är:

- Områden med hög biologisk mångfald ska bevaras och biologiska värden ska utvecklas.
- Större naturområden med goda möjligheter till motion och friluftsliv ska finnas i varje kommunal del.
- God tillgång till parker och grönområden ska finnas i stadsbygden.
- Den gröna närmiljön är viktig för förskolor, skolor, äldreboenden och omsorgsboenden.

I översiktsplanen beskrivs vikten av att bevara naturområden för deras bidrag till olika ekosystemtjänster. I en särskild karta i översiktsplanen utpekade specifika områden med ekologiska värden som bör bevaras. De ekologiska spridningskorridorerna illustreras och det är viktigt att beakta att varje naturområde inte är en isolerad ö utan har samband med andra närliggande naturmiljöer. I beskrivningarna av de olika stadsbygdsindelningarna belyses också vikten av tillgången till tätortsnära natur. En uppföljning av översiktsplanen har gjorts för perioden 2021-2024. Bland annat utvärderades utmaningen "Naturen i Väsby" och att värna och utveckla naturvärden och tillgång till naturen samtidigt som kommunen växer och får en tätare bebyggelsestruktur. Utvärderingen visade bland annat att arbetet med åtgärder enligt Åtgärdsplan för ekosystemtjänster fortgår i förvaltningsorganisationen/driften och underlaget fungerar bra för att prioritera och genomföra åtgärder. Det behöver förtydligas hur Utvecklingsplan för ekosystemtjänster behandlas i avvägningen i andra typer av projekt, exploatering, markstrategi osv. Ekologiska spridningssamband behöver värderas tydligare i avvägningar, underlag finns kring det. Det syns inte helt tydligt hur hårdgjord yta i första hand tas i anspråk.

Slätterrängen Berga källa i utkanten av Bergaskogen ett av kommunens mest populära natur- och friluftsområden. På denna slätteräng växer bland annat den kommunala ansvarsnaturtypen backsippa. Backsippan trivs på torra gräsmarker som denna. Kommunen har pekat ut torra gräsmarker som en ansvarsnaturtyp.

4 Processen och kostnader för att bilda naturreservat

Om något naturområde i kommunen skulle bli aktuellt för beslut om naturreservat beskrivs vägen till ett reservatsbildande i detta avsnitt. Detta för att tydliggöra ungefärliga uppskattningar av åtgång för tid och pengar. Många skyddsvärda områden är kända sedan länge genom de inventeringar som länsstyrelser, Skogsstyrelsen, kommunen och ideella organisationer genomfört. Områdena avgränsas på kartor som utgör underlag för planering och samråd. Kostnad och tidsåtgång varierar beroende på områdets komplexitet och storlek samt hur mycket arbete som redan har utförts i tidigare skeden. Såväl kostnads- som tidsuppskattningar är schablonmässigt beräknade och utfallet vid ett eventuellt genomförande kan skilja sig stort mot uppskattningarna. (tabell 1)

I korthet bildas ett naturreservat i fyra steg:

1. **Inventering och utredning** – Kommunen undersöker området för att se om det har höga natur- och friluftsvärden.
2. **Förslag och samråd** – Ett förslag tas fram, ofta i samråd med markägare, intressenter och allmänhet.
3. **Beslut** – En formell beslutshandling med syfte, avgränsning och regler tas fram och naturreservatet bildas.
4. **Skötselplan** – En plan görs för hur området ska bevaras och vårdas långsiktigt.

I ett första skede är det viktigt att planera området utifrån underlag som visar värdefulla naturmiljöer och andra värden såsom friluftsliv. Andra underlag att ta i beaktande är översiktsplan, detaljplan, riksintressen och regionplaner för att undanröja eventuella intressekonflikter. Befintliga detaljplaner bör upphävas på mark för naturreservat om de reglerar marken på annat sätt än naturreservatets föreskrifter. Detta innebär en kostnad och upphävande arbetet behöver synkroniseras med naturreservatets inrättande. Arbetet med upphävandet av detaljplan påbörjas lämpligen innan inrättandet av naturreservat eller åtminstone precis samtidigt. Om andra stadsbyggnadsprojekt är aktuella i närområdet kan dessa med fördel samordnas med inrättandet av naturreservat, då detaljplaner ändå kan behöva upphävas eller ändras.

Sakägare kontaktas för att informera och diskutera om att införliva ett formellt skydd i området eller alternativa sätt att försöka bevara de höga natur- och friluftsvärdena. Fastighetsägare och övriga sakägare med särskild rätt till marken behöver säkerställas där en god dialog är av vikt för att processen framåt ska fungera. Området behöver därefter inventeras för att avgöra vilka naturtyper som finns i området, rimlig avgränsning för att skydda och utveckla de värdefulla och hotade naturtyperna men även för att kunna säkerställa att rätt föreskrifter och skötselmetoder införlivas i beslutet. När sakägare och kommun är överens om på vilket sätt området kan bevaras och en avgränsning för området är gjort anlitas externa värderare och förhandlare.

Markinköp, förhandling och värdering är den del av processen som tar mest tid. Om kommunen äger all mark minskar givetvis komplexiteten för markinköp. Kommunen kan få markåtkomstbidrag från Naturvårdsverket med upp till 50 % av fastighetens marknadsvärdesminskning i enlighet med upprättad värdering till följd av föreslagna eller beslutade föreskrifter. Upphandling av värderare, naturinventare och ta fram beslutshandlingarna är kostnader som tillkommer utöver uppmärkning, informationsskyltar och övrig förvaltning av naturområdena.

Avtal som kan behöva upprättas är med väghållare för att säkerställa att tillfartsvägar och en parkering finns till naturreservatet och att dessa sköts. Andra avtal är särskilda servitut, nyttjanderättsavtal, samfälligheter, byggnader, jaktarrenden eller andra inrättningar som finns i området sedan tidigare. Under processens gång upprättas ett beslut och en tillhörande skötselplan. Förslag till områdesskydd ska samrådas med Länsstyrelsen och Naturvårdsverket och därefter remitteras till externa myndigheter, sakägare och övriga intressenter. När inkomna synpunkter bearbetats kan ett beslut tas om att bilda naturreservat. När beslutet vunnit laga kraft behöver området märkas ut i fält och informationsskyltar behöver sättas upp. Vägar, parkeringar och friluftslivsleder behöver säkerställas.

För vissa delar och ändamål kan kommunen söka LONA-bidrag för naturvårdande insatser. Under 2025 beviljas inga nya projekt på grund av rådande budgetläge på Naturvårdsverket.

Bergaskogen

Att bilda naturreservat i Bergaskogen har tidigare varit ett politiskt uppdrag och en del arbete är därför redan påbörjat, däribland finns en inventering och skötselplan. Arbetet är nu mer än tio år gammalt och det är därför osäkert hur mycket som kan användas om ett nytt uppdrag skulle definieras samt vilken avgränsning reservatet skulle få rent geografiskt. Tidigare förslaget område för naturreservat uppgår till cirka 50 hektar och Upplands Väsby kommun är markägare för den största delen av området. Uppskattade kostnader för fastighetsutredning, naturinventering, ta fram beslutshandlingar och en skötselplan uppgår mot 400 000 kronor. Därefter tillkommer interna timmar där administration, samråd med Länsstyrelsen och Naturvårdsverket, fastställa avtalsrättsliga frågor, avstämningar med projektgrupp och

styrgrupp och avstämningar med konsult ska göras. Slutgiltig summa för administration kan hamna uppemot 600 000 kronor vilket inte inkluderar eventuella markinköp för området. Med det redan framtagna bakgrundsmaterialet för Bergaskogens naturreservat står kommunen inför en process som minst tar 1,5 år, där en stor del av tiden är att skicka förslaget på remiss till berörda parter och myndigheter, beredningstiden för beslut om externremiss och beslut om antagande av naturreservatsförslaget.

Sandaskogen

Sandaskogen har en yta på ungefär 30 hektar. Ett naturreservatsförslag för Sandaskogen skulle innebära en kostnad för hela naturreservatsprocessen då inga tidigare utredningsarbeten för naturreservat gjorts. Då området är relativt litet blir kostnaderna för inventering och framtagandet av en skötselplan lägre. Eftersom kommunen äger marken i området kan tidsåtgången för juridiska markfrågor förkortas. Ett naturreservatsförslag i området skulle kunna hamna på drygt 2 000 000 kronor från projektstart till ett beslut som vunnit laga kraft. Den största kostnaden är upphävande av gällande detaljplan på 750 000 kronor. Av totalkostnaden beräknas naturinventering till 250 000 kronor för att kunna fastställa rätt föreskrifter och skötselplan för området. Framtagande av beslutshandlingar ligger på 200 000 kronor. Möten med Länsstyrelse och Naturvårdsverket och övriga intressenter samt remisshantering och remissutskick går uppemot 100 000 kronor. Framtagande av en skötselplan bör gå för en mindre kostnad då en stor del av det arbetet görs vid framtagandet av ett beslut men bör hamna på 100 000 kronor. Därefter tillkommer interna timmar där administration, fastställa avtalsrättsliga frågor, avstämningar med projektgrupp och styrgrupp och avstämningar med konsult ska göras. Utöver det nämnda tillkommer även administrering av ärendet och beredning av ärendet till utskott. Total tidsåtgång cirka 3 år.

Smedbyskogen

Smedbyskogen har en yta på drygt 40 hektar. Ett naturreservatsförslag för Smedbyskogen skulle innebära en kostnad för hela naturreservatsprocessen då inga tidigare utredningsarbeten för naturreservat gjorts. Eftersom kommunen äger marken i området kan tidsåtgången för juridiska markfrågor förkortas. Ett naturreservatsförslag i området skulle kunna hamna på drygt 2 000 000 kronor från projektstart till ett beslut som vunnit laga kraft. Den största kostnaden är upphävande av gällande detaljplan på 750 000 kronor. Av totalkostnaden skulle naturinventering kunna kosta 250 000 kronor för att kunna fastställa rätt föreskrifter och skötselplan för området. Framtagande av beslutshandlingar beräknas till 200 000 kronor. Möten med Länsstyrelse och Naturvårdsverket och övriga intressenter samt remisshantering och remissutskick går uppemot 100 000 kronor. Framtagande av en skötselplan bör gå för en mindre kostnad då en stor del av det arbetet görs vid framtagandet av ett beslut men bör hamna på 100 000 kronor. Därefter tillkommer interna timmar där administration, fastställa avtalsrättsliga frågor, avstämningar med projektgrupp och styrgrupp och avstämningar med konsult ska göras. Utöver det nämnda tillkommer även administrering av ärendet och beredning av ärendet till utskott. Total tidsåtgång cirka 3 år.

För samtliga naturområden tillkommer utöver det administrativa arbetet uppmärkning av naturreservatsgränser, uppmärkning av leder, uppsättning av informationsskyltar, iordningställande av parkering och slutligen förvaltning av områdets naturvärden. Anläggningskostnader för Bergaskogen beräknas till 750 000 – 1 000 000 kr. För Sandaskogen respektive Smedbyskogen uppskattas anläggningskostnaderna för varje område till cirka 500 000 kr vardera. Förvaltningen är en löpande kostnad framöver. Redan idag sker dock regelbundet naturvårdsinsatser utifrån kommunens naturvårdsplan inom alla de aktuella naturområdena.

	Bergaskogen	Sandaskogen	Smedbyskogen
Naturinventering	150	250	250
Beslutshandlingar	150	200	200
Remisser, samråd etc	50	100	100
Skötselplan	50	100	100
Projektadministration	150	300	300
Anläggningskostnader	1 000	500	500
Upphävande av detaljplan*	0	750	750
Övriga kostnader	50	50	50
Totalkostnad	1 600	2 250	2 250

Tabell 1. Översiktliga kostnader i 1 000-tals kr för eventuella bildande av naturreservat. Löpande skötselkostnader tillkommer, men redan nu sker löpande skötsel av områdena.

* Om annan stadsutveckling är aktuell i området kan gällande detaljplaner eventuellt behöva upphävas/ändras oavsett eventuellt inrättande av naturreservat

Barn som håvar småkryp i Sandakärret i Sandaskogen. Kommunens naturskola använder ofta kärret som lokal i sin naturpedagogiska verksamhet.

5 Förslag på vidare arbete

Uppdraget för denna rapport har varit att utreda förutsättningarna för att skydda utvalda naturområden. Bergaskogen, Smedbyskogen och Sandaskogen har särskilt valts ut att studera närmare. Dessa tre naturområden bedöms enligt rapportens uppdrag vara lämpliga för vidare arbete om inrättande av naturreservat. Någon annan markanvändning än natur och friluftsliv bedöms som olämpligt, då samhällsbyggnadsprocesserna kan bli mycket utdragna och stor risk att processen leder till en återvändsgränd. Att initiera arbete med naturreservat betyder inte nödvändigtvis att hela det aktuella naturområdet blir skyddat, utan en avgränsning görs utifrån biologiska och friluftsmässiga värdena och eventuella andra intressen för annan markanvändning i området. Ett naturreservat är inte ett reversibelt skydd utan blir permanent. Detta bör dock inte vara något problem om man delar bedömningen att annan markanvändning är olämplig för de naturområden med de högsta biologiska och friluftsmässiga värdena. Rapporten pekar dock på att den mesta andra naturmarken i Upplands Väsby tätort redan är detaljplanelagd, vilket kan ses som ett mer reversibelt skydd. Möjligheten att använda naturvårdsavtal varierar från fall till fall och är troligtvis mer lämplig för markområden utanför tätorten. För att undersöka möjligheten att arbeta med naturvårdsavtal som skyddsform på kommunal mark och andra markägares mark i kommunen behövs en separat utredning. Några andra slags skyddsformer bedöms inte vara lämpliga för den tätortsnära naturen i Upplands Väsby.

Utifrån uppdraget från flerårsplanen och projektets syfte föreslås följande vidare arbete:

- Naturreservat inrättas i samtliga tre utvalda naturområden. Alla tre naturområden bedöms ha så pass höga natur- och friluftsvärden att de är väl lämpade för skyddsformen naturreservat. I alla tre områden finns även ansvarsnaturtypen barrdominerad gammelskog som är en ansvarsnaturart som kommunen har pekat ut särskilt viktig att bevara. Prioritetsordningen för de tre områdena föreslås vara:

1. Bergaskogen

Det största naturområdet där mycket arbete redan gjorts och där insatserna skulle vara lägre för en stor effekt. Området har mycket höga natur- och friluftsvärden och är porten till Runbyskogen och Runsahalvön inom Järvakilen som har mycket hög betydelse för det rörliga friluftslivet. Det är också en viktig skolskog med pedagogiska värden.

2. Smedbyskogen

Det mest centralt liggande naturområdet där natur- och friluftsvärdena behöver vägas gentemot eventuella exploateringsplaner för området. Dessutom har området mycket höga forn- och kulturmiljövärden med friluftsmuséet Gunnes gård som populärt besöksmål.

3. Sandaskogen

Det minsta naturområdet av de tre, men med höga natur- och friluftsvärden i tätorten. Sandakärret är en viktig plats för naturpedagogik för naturskolan. I skogen finns också en populär discgolfbana.

- Utöver de tre naturområdena som föreslås som naturreservat finns det ett antal andra naturområden i Upplands Väsby tätort som behöver annat slags skydd. De allra flesta naturområden har redan idag ett slags skydd i form av detaljplan, där planbestämmelsen är ”natur” eller ”park”. Så länge detaljplanen gäller får inga byggnader uppföras i dessa naturområden. Det kan dock vara bra att ta fram en policy

eller riktlinjer för planlagda naturområden, så att dessa inte lättvindigt ändras i framtida planprocesser. Här finns det goda möjligheter att samverka med arbetet om en kontinuerlig översiktsplan, då översiktsplanen väl beskriver vikten av att bevara naturmarken i tätorten. Det finns också många underlag, i synnerhet utvecklingsplanen för ekosystemtjänster, som tydligt visar vilka naturområden som bör bevaras och skälen till detta.

I Upplands Väsby tätort finns ett större sammanhängande naturområde som saknar detaljplan, Frestadalen och Sanda ängar. Detta naturområde är dock tydligt utpekade i översiktsplanen som ett område med värdefulla ekologiska och rekreativa värden. Därför är det viktigt att översiktsplanens intentioner verkligen följs för detta område. Det finns även några mindre naturområden där detaljplan antingen saknas, eller där detaljplanen medger annan markanvändning än natur. För naturområden där detaljplan saknas helt bör man vid eventuell exploatering ta extra höjd för bevarande av naturmarken och planlägga denna som ”natur” eller ”park” om andra delar exploateras. För de naturområden där detaljplanen medger annan markanvändning än natur pågår redan idag olika slags plan- eller exploateringsprojekt i varierande fas. Då dessa redan har initierats kommenteras dessa inte vidare i denna rapport.

6 Referenser

[Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang](#), Naturvårdsverket rapport 6407 (2011)

[Studie av efterfrågan på nya bostäder](#), Region Stockholm (2024)

[Att bilda naturreservat](#), Naturvårdsverket (2025)

[Vägledning för statligt markåtkomstbidrag till kommuner för skydd av värdefull natur](#), Naturvårdsverket (2016)

7 Bilagor

1. Tätortsnära naturvärden vid skolor och förskolor
2. Tätortsnära naturområden utan detaljplan eller annan plananvändningsbestämmelse
3. Naturvärden Bergaskogen
4. Naturvärden Sandaskogen
5. Naturvärden Smedbyskogen